

Iwan wciąż straszny

Autor tekstu: **Maria Szadkowska**

Henri Troyat
Iwan Groźny. Krwawy twórca Imperium
Przeł. Barbara Przybyłowska
Amber, Warszawa 2006, s.183

Henri Troyat, a właściwie Lew Aslanowicz Tarasow, z pochodzenia Ormianin, urodził się w 1911 roku w Moskwie. Jego rodzina opuściła Rosję tuż przed rewolucją, by na stałe osiedlić się w Paryżu. We Francji dość szybko zdobył uznanie swoimi książkami, już w wieku 27 lat stał się laureatem prestiżowej nagrody Goncourt, a obecnie jest członkiem Akademii Francuskiej. Jego dorobek obejmuje ponad 60 książek, z których duża część nawiązuje do historii Rosji (np. biografie Piotra I, Katarzyny II, Rasputina, czy Aleksandra Hercena). Opisywana książka jest drugą, wydaną w języku polskim książką tego autora (pierwsza "Piotr I" ukazała się w 2005 roku), Pierwsze wydanie *Iwana...* ukazało się w 1982 roku we Francji pod oryginalnym tytułem *Ivan le Terrible*.

Historia Rosji, tak jak historia każdego innego kraju, naznaczona jest postaciami — symbolami. Gdyby ktoś pokusił się o przeprowadzenie ankiety i zapytał o postaci kojarzące się z naszym wschodnim sąsiadem, to najprawdopodobniej wielokrotnie w odpowiedzi padłoby imię cara Iwana Groźnego. Władca ten zasłynął jednak nie ze względu na swe spektakularne sukcesy, lecz z powodu wyjątkowego okrucieństwa, jakim charakteryzowało się jego panowanie. Nie oznacza to bynajmniej, że postać ta wywołuje jednoznacznie negatywne skojarzenia i reakcje, przeciwnie należy do grona tych wielce kontrowersyjnych postaci, których jednoznaczna ocena wydaje się niemożliwa. Bez względu jednak na punkt widzenia i opinię w tej kwestii, zarówno zwolennicy, jak i przeciwnicy pierwszego imperatora zgodni są, co do tego, że postać ta ma kluczowe znaczenie dla poznania i zrozumienia stosunku Rosjan do władzy. Iwan IV stał się wzorem władcy absolutnego, symbolem rosyjskiego samodzierżawia, wreszcie uważany jest za prawdziwie rosyjskiego cara, w przeciwieństwie do późniejszych władców z dynastii Romanowów. Od dawna dostrzega się dość silną tendencję do rehabilitowania, wręcz idealizowania Iwana, chodzi tu o podkreślanie jego pobożności oraz zasług w umacnianiu państwa, kosztem pamięci tysięcy ofiar. W taki sposób przedstawiają go przede wszystkim nacjonaliści (jak na przykład zwolennicy euroazjatyzmu, z Aleksandrem Duginem na czele), którzy wierzą w odrodzenie się Rosji jako imperium. Wśród nich można wyróżnić nawet i takich, którzy czczą władcę, domagając się uznania go za świętego.

Ową wyjątkowość i znaczenie przypisywane osobie cara Iwana, dostrzegło wielu późniejszych historyków, stąd też powstało wiele prac poświęconych jego życiu i panowaniu. Jedną z nich jest właśnie książka francuskiego pisarza i historyka Henri Troyata.

Akcja książki rozpoczyna się krótko przed narodzinami Iwana IV, a kończy się wraz z jego śmiercią. Autor stara się przede wszystkim nakreślić psychologiczny portret władcy, skupiając się na głównych wydarzeniach, mających wpływ na jego życie. Opisuje zatem zarówno największe sukcesy i porażki cara, jak również stara się odpowiedzieć na pytanie, co w danym momencie wpływało na decyzje i działania Iwana. W ten sposób przedstawione zostaje zdobycie Kazania, walki o Inflanty, [oprycznina](#), okrucieństwo, czy matrymonialne poczynania władcy. Iwan przedstawiony zostaje jako fanatycznie pobożny, bezwzględny człowiek, który dorastając bez opieki rodziców, w atmosferze ciągłego strachu, przez całe życie mści się na swoich wrogach, zarówno prawdziwych, jak i urojonych. Jedną z głównych jego cech jest przekonanie o własnej nieomyślności i potędze danej mu przez Boga, którego jest pomazańcem. Monarcha ten ma ponadto dwie wielkie namiętności: przyjemność obcowania z kobietami i rozkosz płynącą z torturowania więźniów. Jego złe skłonności przejawiają się jednak dopiero po nagłej śmierci ukochanej żony Anastazji, które to wydarzenie jest punktem zwrotnym w życiu Iwana. Strata żony pozbawia go skrupułów, osobista krzywda, jakiej doznał, dała mu pretekst do przeciwstawiania się Bogu.

Henri Troyat wiele miejsca w swojej powieści poświęca na opisy wymyślnych tortur, egzekucji i powszechnie panującego okrucieństwa. Stara się możliwie przejrzysto nakreślić zawile intrygi na dworze moskiewskim, brutalną walkę o władzę między różnymi stronnictwami. Bohaterowie są wyraziści, akcja wartka, opisy zaś bardzo plastyczne, doskonale oddające klimat XVI wieku. Dzięki nim autor bez trudu wprowadza czytelnika w ówczesne

realia, czy to roztaczając przed nim obraz XVI wiecznej Moskwy i jej mieszkańców, czy też relacjonując ważne wydarzenia, jak np. zdobycie Kazania, czy wyprawę karną na Nowogród.

Nie jest to zatem książka, która grozi czytelnikowi nudą, lecz nie znaczy to, że godna jest polecenia wszystkim. Z pewnością spodoba się ona laikom, którzy o historii Rosji i o samym carze wiedzą niewiele, jednak wszyscy ci, którzy czytali chociażby biografię Iwana, autorstwa Władysława Serczyka, niczego nowego tam nie znajdą. Co więcej, treść książki Henri Troyata dobrze odzwierciedla dodana do tytułu, w polskim wydaniu, fraza *Krwawy twórca imperium* (ze szczególnym naciskiem na słowo „krwawy”), gdyż książka przesycona jest opisami brutalnych praktyk na przeciwnikach cara. Jako zdecydowany minus można uznać brak wstępu, w którym autor umiejscowiłby opisywane wydarzenia w szerszym kontekście historycznym, lub wyjaśniłby znaczenie osoby Iwana IV w historii Rosji (to ostatnie jest zaledwie zasygnalizowane w części poświęconej bibliografii). Głębsze zrozumienie mógłby również zapewnić końcowy bilans rządów oraz wzbogacenie książki o drzewo genealogiczne dynastii Rurykowiczów.

Pod tymi wszystkimi względami książkę Henri Troyata dystansuje *Iwan Groźny* Władysława Serczyka, napisany bardziej jasno i rzeczowo, z bogatszą bibliografią (mimo iż wydany w 1977 roku, a więc wcześniej niż opisywana książka), reprezentuje z całą pewnością dużo większą wartość poznawczą. Można odnieść wrażenie, że Henri Troyat postawił raczej na zaintrygowanie czytelnika, przedstawienie mu całej historii w sposób jak najbardziej interesujący, co odbyło się kosztem zawartości. Trzeba jednak wziąć pod uwagę fakt, że książka była adresowana do czytelnika francuskiego, dla którego Rosja jest mimo wszystko krajem odległym, a jej historia pozostaje mało znana. Naturalnym jest zatem, że te dwie publikacje, mimo iż traktują o tym samym, są przeznaczone dla różnych gron czytelników, książka Henri Troyata ma bardziej charakter powieści i jako taka godna jest polecenia wszystkim, którzy bardziej zainteresowani są samą osobą cara i jego kontrowersyjnymi czynami, niż historią Rosji. Bardziej wymagający czytelnicy, w większym stopniu zainteresowani faktami historycznymi, niż mistyczną ich otoczką, będą z pewnością bardziej zadowoleni z lektury „Iwana Groźnego”, polskiego autora.

Maria Szadkowska

Studentka stosunków międzynarodowych WSMiP Uniwersytetu Łódzkiego (specjalizacja wschodnia). Krąg jej zainteresowań skupia się ściśle na tematyce związanej z Rosją i krajami byłego ZSRR.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 03-02-2007)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,5252) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,5252>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane

w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw

Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl